

Р. Рейда, А. Гейко, С. Сапегін

ДЕКОР ФАСЕТОВАНИХ ГЛЕКІВ ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (за матеріалами Дніпровського Лісостепоного Лівобережжя)

Стаття присвячена розгляду особливостей декору біконічних фасетованих глеків черняхівської культури Дніпровського Лісостепоного Лівобережжя з однією ручкою. Пропонується класифікація цих виробів на основі окремих рис декоративного оформлення. Попередньо виділено п'ять підтипів з двома можливими варіантами.

Ключові слова: черняхівська культура, глеки, фасетки, Дніпровське Лісостепоное Лівобережжя, декор посуду.

Нашу увагу привернув один з типів одноручних глеків з біконічним тулубом, достатньо широко представлений на черняхівських пам'ятках Лівобережжя Дніпра (Рейда, Гейко 2014; Рейда, Гейко, Сапегін 2018). Всі ці глиняні вироби вирізняються перш за все способами декору, основними видами якого були фасетки, валики, зубчастий орнамент, зрідка насічки, пролисковані лінії тощо. У той же час форма вінець, шийки, тулуба, ручки та інші конструктивні деталі цих посудин могли мати дещо відмінні один від одного пропорції. Було зібрано та класифіковано 28 глиняних виробів із 19 пам'яток (рис. 1).

Повертаючись до типологічних визначень глеків черняхівської культури в наукових дослідженнях, зокрема і зазначених виробів, можна сказати наступне. Однією з перших робіт, де міститься поділ глеків черняхівської культури стала робота В. Петрова (1964), присвячена публікації матеріалів епонімного Черняхівського могильника. Дослідник запропонував поділ глеків з цієї конкретної пам'ятки на три групи: 1) глеки з однією ручкою; 2) гле-

ки з двома ручками (амфороподібні); 3) глеки без ручок (Петров 1964, с. 100). Відносно двох перших груп запропоновано і функціональний поділ: глеки з однією ручкою, на думку В. Петрова (1964, с. 100), слугували для розливання рідини, а з двома — для її збереження. Функціональний поділ, на нашу думку, виглядає в роботі неповним (зі схеми випали глеки без ручок) та слабо аргументованим, що однак не відміння факту існування поділу на функції використання між різними групами глеків (хоча і не обов'язково відповідний запропонованим варіантам).

Найпростіший спосіб поділу цієї категорії посуду на сьогодні зробив Е. Симонович, який фактично повторив запропоноване В. Петровим групування. Вказуючи, що основними елементами глеків є «будова горла, тулуба і, при наявності, характерні деталі будови і форми ручок або ручки», дослідник виділяє типи саме в залежності від останнього елементу на: тип I — з двома ручками; II — з однією ручкою; III — без ручок (Симонович 1983, с. 36). Кожен з типів Е. Симонович поділяє на кілька підтипів з літерними позначеннями (всього 19), проте не розглядає їх характеристики, а відсилає до спеціальної роботи Б. Магомедова, яка на той момент вже була опублікована (Симонович 1983, с. 36).

Згадана робота Б. Магомедова (1973) стала найбільш докладною класифікацією черняхівських глеків з однією ручкою та є актуальною до нашого часу. Оскільки вона присвячена лише виробам з однією ручкою, перелік ознак виглядає наступним чином: «функціональне призначення характеризує категорію, профіль бочка — відділ, шийки — групу, профіль окремих частин посудин (шийки чи тулуба) — під-

© Р. РЕЙДА, А. ГЕЙКО, С. САПЕГІН, 2025

This is an Open Access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

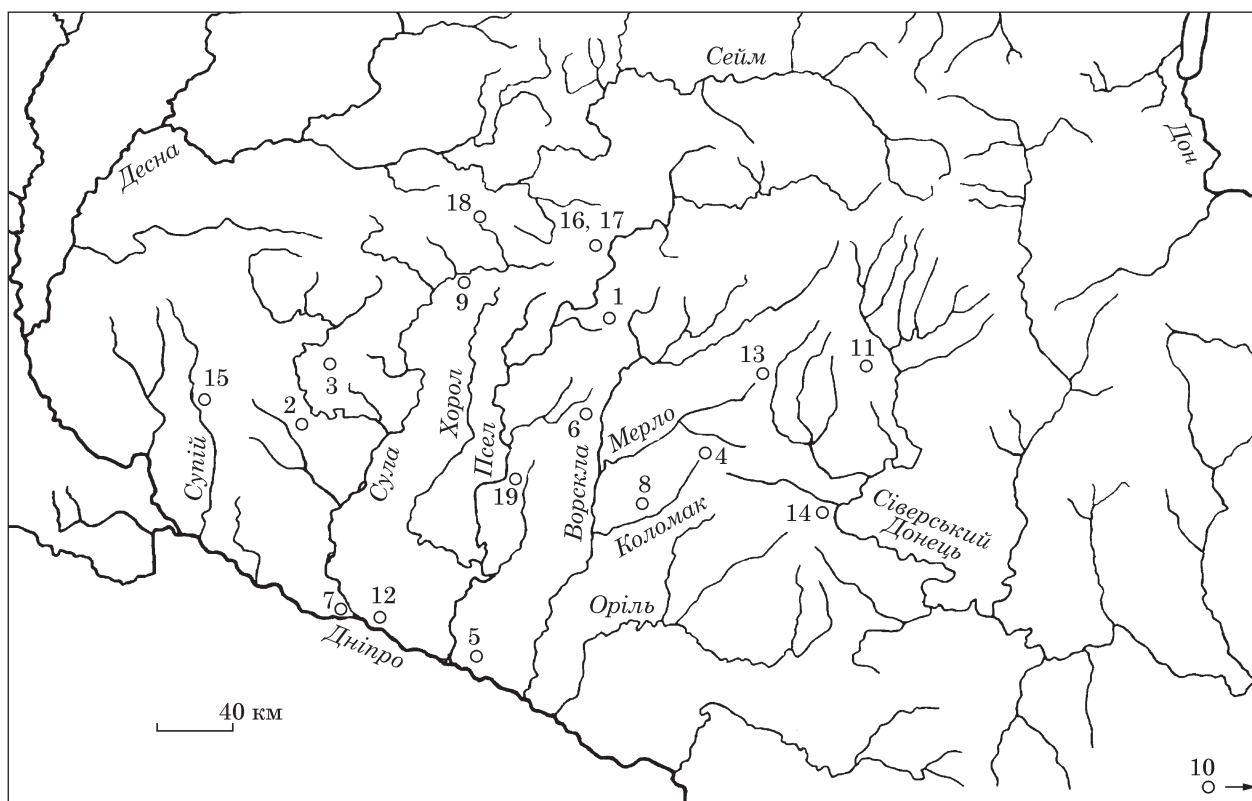

Рис. 1. Карта пам'яток Дніпровського Лісостепоного Лівобережжя з біконічними фасетованими глеками черняхівської культури: 1 — Боромля 1; 2 — Воронинці; 3 — Воскресенське 1; 4 — Війтенки 1; 5 — Горішні Плавні; 6 — Дуб'яги; 7 — Жовніне; 8 — Кантемирівка; 9 — Коровинці; 10 — Моспінська; 11 — Огурцеве (Стариця); 12 — Пронозівка; 13 — Рідний Край; 14 — Соколове II; 15 — Соснова; 16 — Суми-Сад; 17 — Суми; 18 — Успенка; 19 — Шишаки

Fig. 1. Map of the Dnipro Left Bank Forest-Steppe Region sites with biconical faceted jags of the Chernyakhiv culture: 1 — Boromlia 1; 2 — Voronyntsi; 3 — Voskresenske 1; 4 — Viitenky 1; 5 — Horishni Plavni; 6 — Dubiahy; 7 — Zhovnyne; 8 — Kantemyrivka; 9 — Korovyntsi; 10 — Mospynska; 11 — Ohurtseve (Starytsia); 12 — Pronozivka; 13 — Ridnyi Krai; 14 — Sokolove II; 15 — Sosnova; 16 — Sumy-Sad; 17 — Sumy; 18 — Uspenka; 19 — Shyshaky

групу», з якої виділяється тип (Магомедов 1973, с. 80). За класифікацією глеки поділяються на два відділи: біконічні (відділ А) та опуклобокі (відділ Б); біконічні поділені на дві групи з трьома та двома підгрупами, до яких входять загалом 11 типів; опуклобокі груп не мають і поділені на три підгрупи, в які включено 5 типів (Магомедов 1973, с. 81—84). Зазначимо, що в роботі ми бачимо деяку невідповідність: тип 6а та 6б віднесений дослідником до групи І (глеки з циліндричною шийкою), тоді як всі відомі екземпляри цього типу на момент дослідження мали «лійчасту», тобто конічну шийку, що дозволяє їх відносити з зауваженнями і до групи ІІ (з конічною шийкою) (Магомедов 1973, с. 81—84). Нас зацікавив цей аспект виключно у зв'язку з тим, що глеки 6 типу, крім відмінної форми та пропорцій шийки, стилістично та орнаментально близькі до типу 1 («лівобережного типу») названі так у зв'язку з поширенням у Дніпровському Лісостепоному Лівобережжі. Ознакою для виділення даного типу стала своєрідна особливість декору цих посудин, «які відрізняються орнаментом у вигляді зрізаних площин на плічках» (Магомедов 1973, с. 81).

У роботі 2001 р. Б. Магомедов вніс зміни до класифікації 1973 р., які торкнулись, зокрема 6 типу та, більш опосередковано, і типу 1 (Магомедов 2001, с. 51). За новою редакцією відділи А і Б неформально зберігаються, зате групи, які частково виділялися за формою шийки, — зникають. Натомість тип 6 розширений і до нього тепер віднесені високі та низькі посудини з середньошироким горлом (діаметр шийки приблизно дорівнює половині діаметра тулубу), прикрашені канелюрами (Магомедов 2001, с. 51). Такі зміни дозволили кількісно розширити тип 6, проте, очевидно, ще більше наблизили його до типу 1. Адже, якщо раніше тип 6 виокремлювався у тому числі і формою шийки, то зараз ця ознака зникає, а на зміну їй приходить різниця діаметрів шийок відносно діаметра тулубу (тип 1 — вузька шийка (менше 1/3 від діаметру тулубу); тип 6 — середньоширока шийка (близько 1/2 від діаметру тулубу)). Інші названі ознаки в обох типах — вертикальні канелюри — співпадають (Магомедов 2001, с. 51). Відбувається фактичне розмивання меж між обома цими типами глеків. З огляду на ручне виробництво посуду в черняхівській культурі,

а також стилістичну та візуальну близькість, розмежування цих типів з опорою тільки на діаметр шийки починає виглядати відносним або навіть умовним.

Важливою роботою, в якій розглядаються глеки черняхівської культури, в тому числі біконічні канельовані, стала стаття Б. Магомедова (Магомедов 1999, с. 39—47). В ній досліджується географія поширення, хронологія та формування орнаментальної схеми такого типу глеків (Магомедов 1999).

Найновішою роботою, присвяченою датуванню окремих типів глеків черняхівської культури, стала стаття О. Петраускаса (2008). В ній дослідник пропонує власну типологію: 1) без ручок; 2) з однією ручкою; 3) з двома ручками, що збігається з пропозиціями В. Петрова та Е. Симоновича. Відмінності полягають у поділі типів глеків на окремі варіанти. Цікавий нам другий тип (з однією ручкою) глеків, який поділяється на чотири варіанти: 1) з біконічною або округлою нижньою частиною та широкою конусовидною горловиною; 2) з біконічною або округлою нижньою частиною та воронковидною горловиною; 3) античного виробництва та їх імітації; 4) з витягнутим корпусом (грушевидної форми) та короткою воронкоподібною горловиною (Петраускас 2008, с. 89). Запропонована схема базується на детальній роботі О. Петраускаса, присвяченій двом могильникам черняхівської культури — Косанове і Гаврилівка (Petrauskas 2003). Щоправда, другий тип глеків тут має поділ на три варіанти (Petrauskas 2003, Taf. 1b). З огляду на виділені для одноручних глеків варіанти, деякі типи, зокрема той, що нас цікавить, — тип 1 «лівобережний» за Б. Магомедовим, до цієї схеми не потрапляють. Натомість до неї включається під назвою «тип 2, варіант 2» стилістично та орнаментально близький до типу 1 за Б. Магомедовим, тип 6 за його ж класифікацією (Петраускас 2008, рис. 1). Проте О. Петраускас і не ставив на меті створення загальної класифікації глеків черняхівської культури в цій роботі, яка присвячена хронології окремих їх типів.

Отже, на сьогодні найбільш повною та універсальною, на нашу думку, залишається робота Б. Магомедова, присвячена класифікації одноручних глеків черняхівської культури, яка існує у двох редакціях (Магомедов 1973; 2001, с. 51—52). За новішою класифікацією предметом нашої роботи є виділені типи 1 та 6 з характерною орнаментальною та, в одному випадку, глек, віднесений до типу 2 (Магомедов 2001, с. 51, рис. 41: 1—6; 42: 6; 44). Названі типи глеків мають біконічний тулуб та конічне (типи 1, 6 та 2) або конусовидне (тип 6) горло різного діаметру (від менше 1/3 до 1/2 від діаметру тулуба) та висоти. Спільною рисою для обох типів, як зазначено, є орнаментация, яка включає наступні елементи: валики на шийці (горлі), зрізані вертикальні сегменти (фасетки)

верхньої частини біконічного тулубу, фасетки по ребру тулуба, велика ручка з різким зломом, додатковий орнамент коліщатком. Названі елементи декору в конкретних випадках мають власний характер, а в деяких виробках відсутні взагалі.

Таким чином, спільними рисами для глеків — об'єктів нашого розгляду є дві основні, а саме — біконічний тулуб та наявність фасеток (вертикальних та / або горизонтальних; рис. 2—11). Саме ці ознаки є об'єднуючими для групи глеків, декор яких ми розглядаємо.

Питання орнаментации керамічного посуду черняхівської культури, розглянуті в роботі Е. Симоновича (1964), створеної понад шістьдесят років тому, залишаються найбільш універсальними та актуальними до нашого часу. В іншій своїй праці, присвяченій класифікації черняхівського посуду, дослідник, щодо згаданої класифікації Б. Магомедова, слушно зауважує: «...необхідно було б більше підкреслити стилістичну і технологічну, майже до орнаментальної, спільність черняхівських глеків» (Симонович 1983, с. 36). Ця ремарка, на нашу думку, чи не найбільше стосується одноручних фасетованих глеків з біконічним тулубом. Важливу роль окремих орнаментальних елементів керамічного посуду черняхівської культури в якості датуючих ознак підкреслюють в кількох недавніх роботах Е. Шультце та Б. Строченя (Shultze, Strocen 2008).

Об'єднуючим елементом для двох типів одноручних глеків (типи 1 та 6 за класифікацією Б. Магомедова) є їх орнаментальне оформлення. Більше того, саме усталений набір орнаментальних мотивів деякою мірою виділяє такі глеки серед інших типів цієї категорії посуду черняхівської культури. У своїй роботі ми використали інформацію про посудини зазначеного типу, виявлені в процесі досліджень на пам'ятках Дніпровського Лісостепоного Лівобережжя (див. Каталог наприкінці статті).

Отже, особливості форми обраної нами групи глеків та їх орнаментальна схема декору схематично виглядає таким чином:

Форма вінець зустрічається у різних варіантах: Г-подібна, округлі, прямі, відхилені; і не є для таких виробів принциповою ознакою.

Шийка (горло): зазвичай декорована валиком у верхній частині та валиком у місці переходу у тулуб. Можна припускати, що таке розташування валиків значною мірою викликане функціональною необхідністю. В другому випадку як додатковий елемент для зміцнення місця з'єднання шийки та тулубу, що формувалися окремо. А в першому (у верхній частині) слугує продовженням лінії кріплення, характерної для цього типу, значної за розмірами ручки. Звичайно лінія верхнього валика співпадає з верхнім краєм ручки у її верхній частині, проте іноді знаходиться в нижній частині верхнього кріплення. Верхній валик, таким

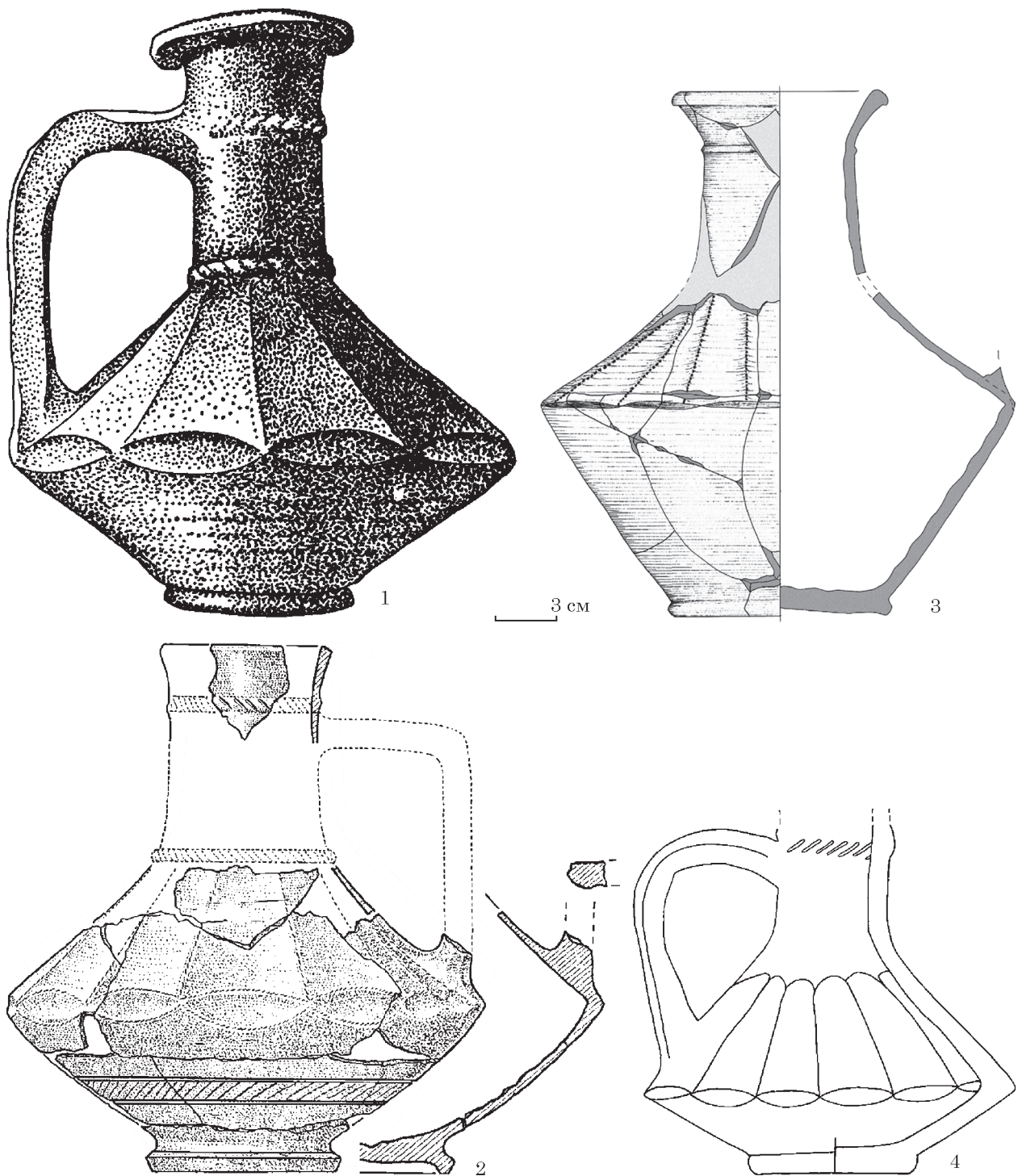

Рис. 2. Біконічні фасетовані глеки, підтип 1, варіант 1: 1 — Коровинці; 2 — Соснова; 3 — Війтенки 1; 4 — Шишаки (за: 1 — ред. Залізник 2005; 2 — Сикорський, Махно, Бузян 1983; 3 — Гогунська, Руснак 2024; 4 — Рейда, Гейко, Сапегін 2016)

Fig. 2. Biconical faceted jugs, subtype 1, variant 1: 1 — Korovyntsi; 2 — Sosnova; 3 — Viitenky 1; 4 — Shyshaky (after: 1 — red. Zalizniak 2005; 2 — Sikorskii, Makhno, Buzian 1983; 3 — Hohunska, Rusnak 2024; 4 — Reida, Heiko, Sapiehin 2016)

чином, виконує скоріше декоративну функцію, забезпечуючи плавний перехід верхнього кріплення ручки в шийку (горло) глека та, частково, маскує місце її кріплення. Самі валики належать до відтягнутих під час формовки посудини (Сымонович 1964, с. 288). Нижній валик в глеках цього типу звичайно розташо-

ваний в місці кріплення шийки (горла) до тулуба та, відповідно, крім декоративної виконує і практичну функцію по зміцненню з'єднання частин посудини. На деяких екземплярах, відносно нечасто, зустрічається середній валик, який виконує цілком декоративну роль. Також виявляють приклади декору верхньої частини

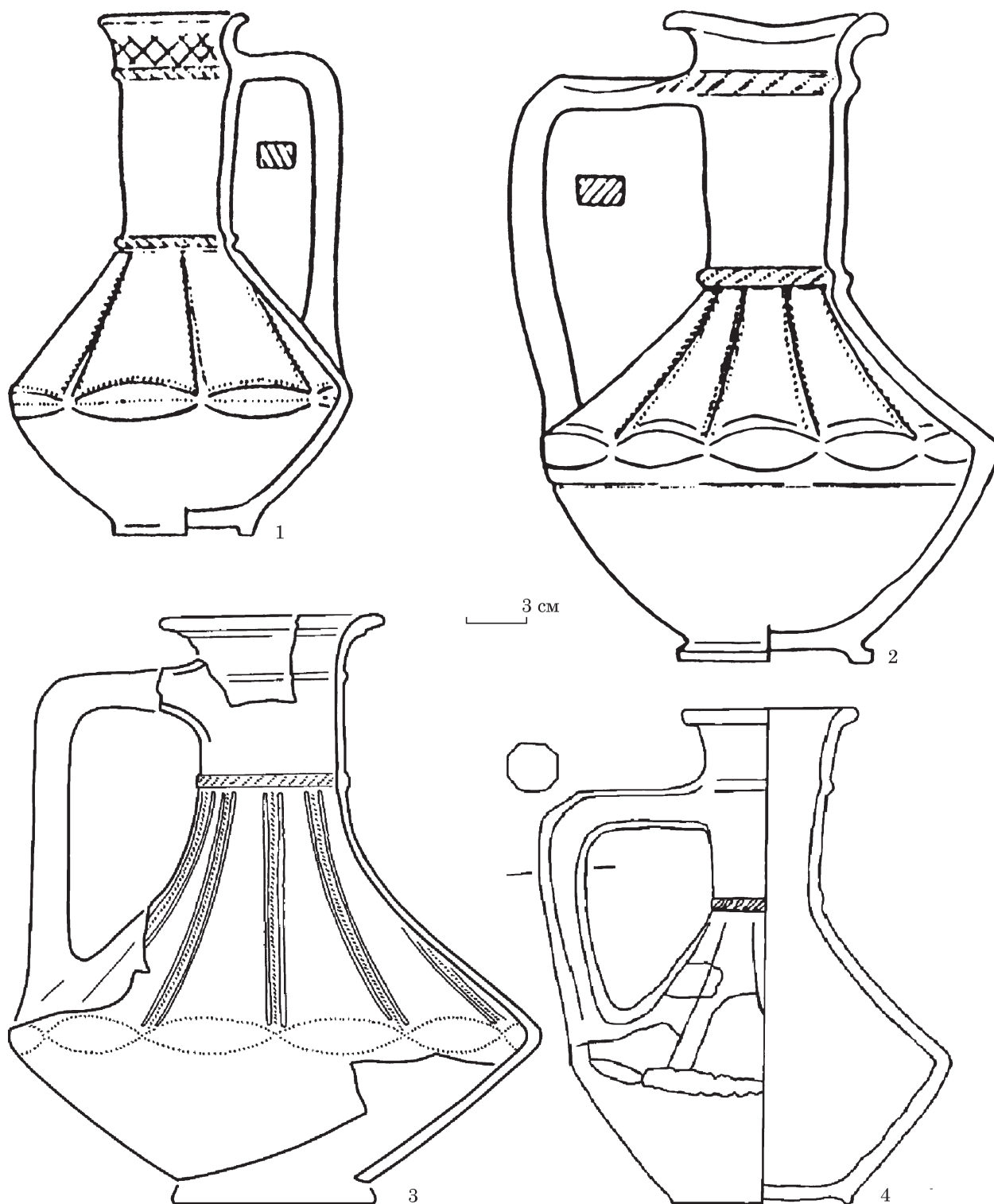

Рис. 3. Біконічні фасетовані глеку, підтип 1, варіант 1: 1 — Успенка; 2 — Успенка; 3 — Воскресенське 1; 4 — Пронозівка (за: 1, 2 — Некрасова 2006; 3 — Жаров, Терпиловський 2011; 4 — Schultze, Strocen 2008)

Fig. 3. Biconical faceted jugs, subtype 1, variant 1: 1 — Uspenka; 2 — Uspenka; 3 — Voskresenske 1; 4 — Pronozivka (after: 1, 2 — Nekrasova 2006; 3 — Zharov, Terpylovskiy 2011; 4 — Schultze, Strocen 2008)

шийки від лінії вінець до верхнього валика. Деякі примірники не мають нижнього валика, натомість нанесений орнамент, який його імітує.

Іншим, найбільш характерним елементом даних глеків є специфічно декорований *тулуб*. Він має біконічну форму та своєрідне ор-

наментальне оформлення верхньої частини та ребра. Верхня частина тулубу оформлена порівняно однаковими за розмірами трапецієвидними сегментами — вертикальними фасетками, вужчими в місці кріплення шийки та ширшими до ребра. Така трапецієвидна форма сегментів викликана, очевидно, конічною фор-

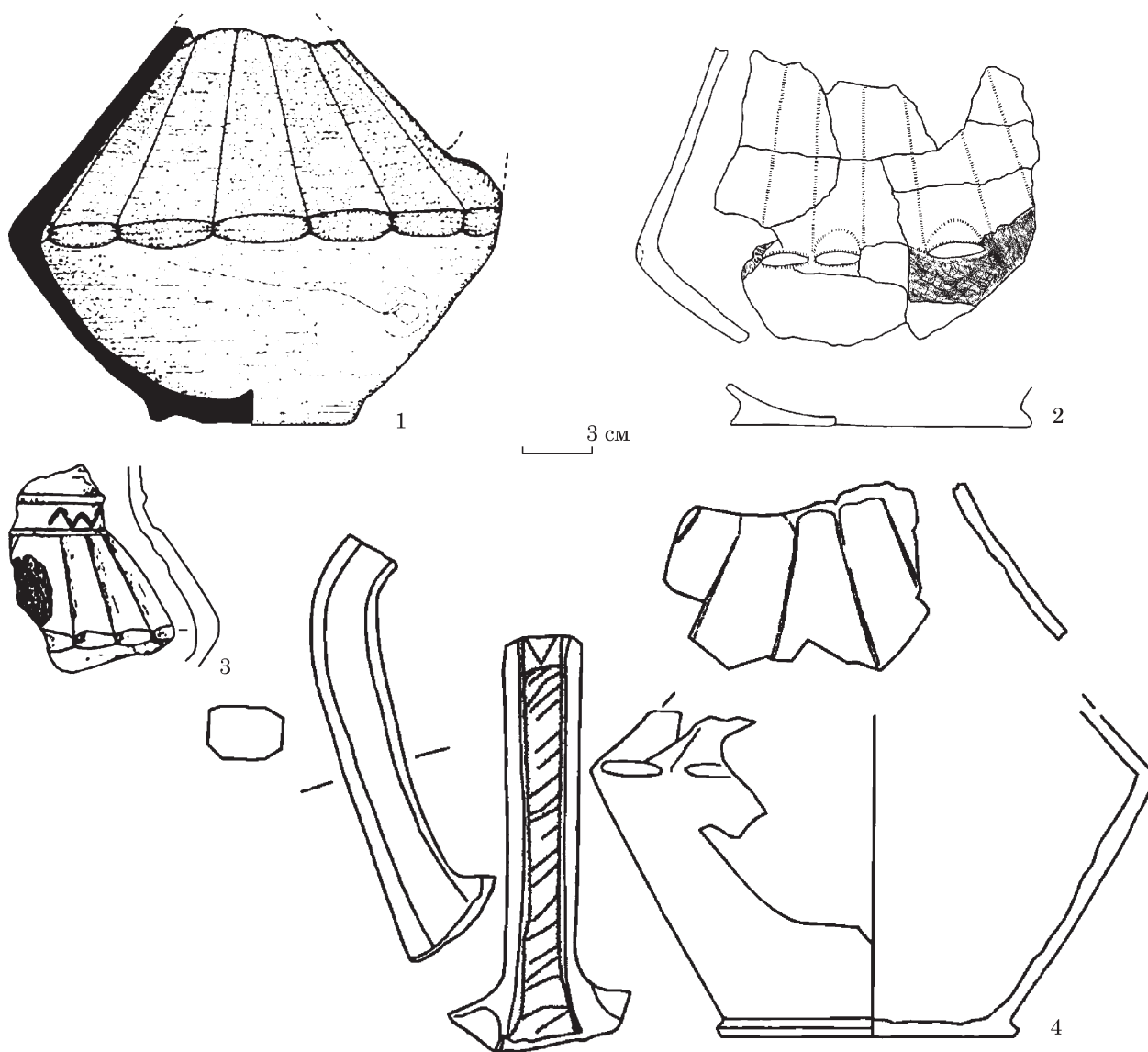

Рис. 4. Фрагменти біконічних фасетованих глеки, підтип 1, варіант 1: 1 — Горішні Плавні; 2 — Шишаки; 3 — Огурцеве (Стариця); 4 — Кантемирівка (за: 1 — Луговий, Ткаченко 2003; 2 — Рейда, Гейко, Сапегін 2018; 3 — Шрамко 1962; 4 — Schultze, Strocen 2008)

Fig. 4. Fragments of biconical faceted jags, subtype 1, variant 1: 1 — Horishni Plavni; 2 — Shyshaky; 3 — Ohurtseve (Starytsia); 4 — Kantemyrivka (after: 1 — Luhovyi, Tkachenko 2003; 2 — Reida, Heiko, Sapiehin 2018; 3 — Shramko 1962; 4 — Schultze, Strocen 2008)

мою цієї частини тулубу. Кількість сегментів на різних екземплярах може відрізнятись від кількох (рис. 10) до приблизно двох десятків (рис. 6: 1).

Іншим характерним елементом в оформленні тулуба є зрізані витягнуті більше чи менше мигдалевидні фасетки або зубчасті овали по ребру тулуба. Вони зазвичай співвідносяться з трапецевидними сегментами на верхній частині тулуба (рис. 2: 1—4). Саме ці зрізані по ребру посудини фасетки, на думку дослідників, можуть бути ознакою для визначення дати виробу в порівняно вузьких межах, які охоплюють кінець IV — початок V ст. н. е. (Schultze, Strocen 2008; Строчень, Шультце 2010). Проте наявність округлих фасеток не є обов'язковим елементом цього типу глеків і досить часто вони

на них відсутні. Крім того, не завжди фасетки мають мигдалеподібну форму, іноді тільки витягнуту напівокруглу.

На деяких примірниках горизонтальні та вертикальні фасетки імітуються нанесеним коліщатим або зубчатим орнаментом (рис. 9: 1, 2; 10), на деяких — відсутні взагалі (рис. 8: 1, 2; 11).

Нижня частина біконічного тулуба зазвичай не орнаментована. Єдиним відомим нам орнаментованим в цій частині екземпляром є глек з черняхівського селища біля с. Соснової (рис. 2: 2; Махно, Сикорський 1989, табл. 6: 3а).

Практично всі відомі екземпляри глеків мають достатньо велику ручку, закріплену одним краєм у верхній частині шийки, іншим — до верхньої частини тулуба, ближче до його ребра.

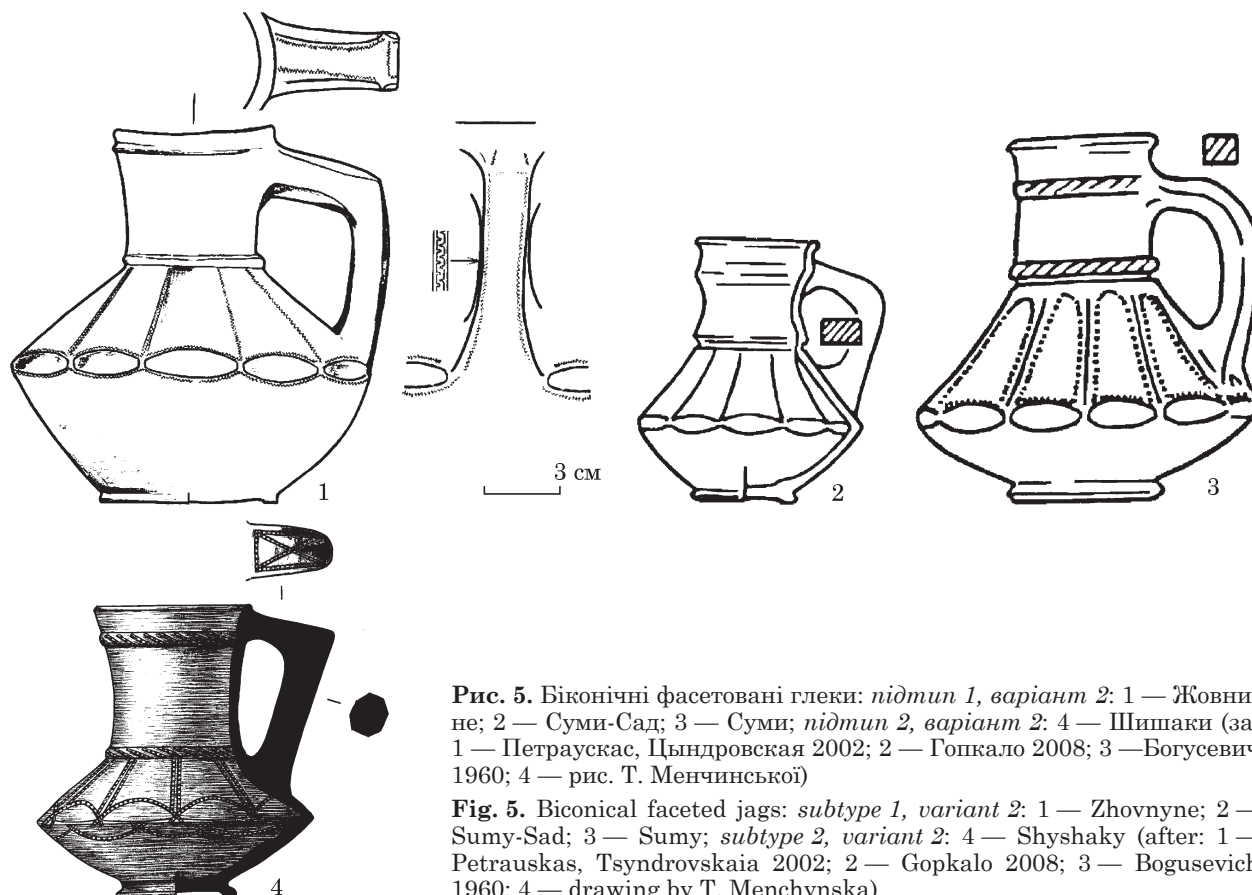

Рис. 5. Біконічні фасетовані глеки: підтип 1, варіант 2: 1 — Жовни-не; 2 — Суми-Сад; 3 — Суми; підтип 2, варіант 2: 4 — Шишаки (за: 1 — Петраускас, Цындровская 2002; 2 — Гопкало 2008; 3 — Богусевич 1960; 4 — рис. Т. Менчинської)

Fig. 5. Biconical faceted jags: subtype 1, variant 2: 1 — Zhovnyne; 2 — Sumy-Sad; 3 — Sumy; subtype 2, variant 2: 4 — Shyshaky (after: 1 — Petrauskas, Tsyndrovskaia 2002; 2 — Gopkalo 2008; 3 — Bogusevich 1960; 4 — drawing by T. Menchynska)

Ручка має заокруглено-підпрямокутну форму. В перетині зустрічаються прямокутні, квадратні, овальні та багатогранні ручки (рис. 2: 2; 3: 1, 2, 4; 4: 4). Часто вона орнаментована в різних місцях за допомогою гребінця або коліщатого штамп (рис. 4: 4; 5: 1, 4; 6: 1; 8: 1).

Денця посудин зустрічаються у двох варіантах: плитчаті та на кільцевому піддоні.

Такою в загальних рисах є схема оформлення одноручних біконічних фасетованих глеків. Проте, крім зазначених рис, вказана схема декору доповнюється (а скоріше — підкреслюється) додатковими орнаментальними елементами, які, не маючи безпосереднього функціонального навантаження, в загальному, виконують саме декоративну мету.

Так, в оформленні валиків як додатковий елемент зустрічаються вдавлення та насічки (могильник Успенка, поховання 29; № 1619; рис. 3: 1—2), які переходять і на ручку, утворюючи ніби мотузкоподібну композицію. Вона повною мірою реалізується на екземплярі, який походить з Коровинців, де валики вкриті скошеними лощеними вдавленнями, імітуючи шнур / мотузку (рис. 2: 1).

Порівняно рідкісним є нанесення орнаменту в верхній частині шийки в просторі між верхнім валиком та вінцями, прикладом чого може слугувати глек з поховання 1619 Успенського могильника (рис. 3: 1). Тут орнаментация представлена пролощеними лініями, які перехре-

щуються між собою, утворюючи характерний сітчастий орнамент.

Іншим елементом, який міг прикрашатися додатковими декором, є верхня частина тулубу глеків. В деяких випадках нанесений орнамент може замінити або імітувати окремі елементи посудини. Яскравим прикладом цього є відомий одноручний глек, що походить з (очевидно) зруйнованого поховання в с. Дуб'яги (Зіньківського району), переданий місцевими жителями експедиції Є. Горюнова (рис. 10).

Всі екземпляри датуються за комплексами, в яких вони були знайдені, відносно вузько — в межах другої половини IV ст. н. е. — початку V ст. н. е. Цікаво, що за порівняно короткий час, в який побутували глеки «лівобережного типу» із зазначеною орнаментацией, спостерігаються доволі швидкі її зміни. Точного напрямку таких змін, зафіксованих на прикладі кількох відомих нам примірників визначити відносно складно.

Відповідно, питання щодо процесу, з яким ми маємо справу в кожному конкретному випадку — процесом формування, змін уже сформованого комплексу декору чи його деградації — залишається поки відкритим. Тим більше, що зафіксовані відмінності, в порівнянні з «класичним» оформленням, на кожному екземплярі часто мають індивідуальні особливості.

Так, верхній валик на екземплярі з Дуб'ягів слабо відтягнутий, по відносно гострому висту-

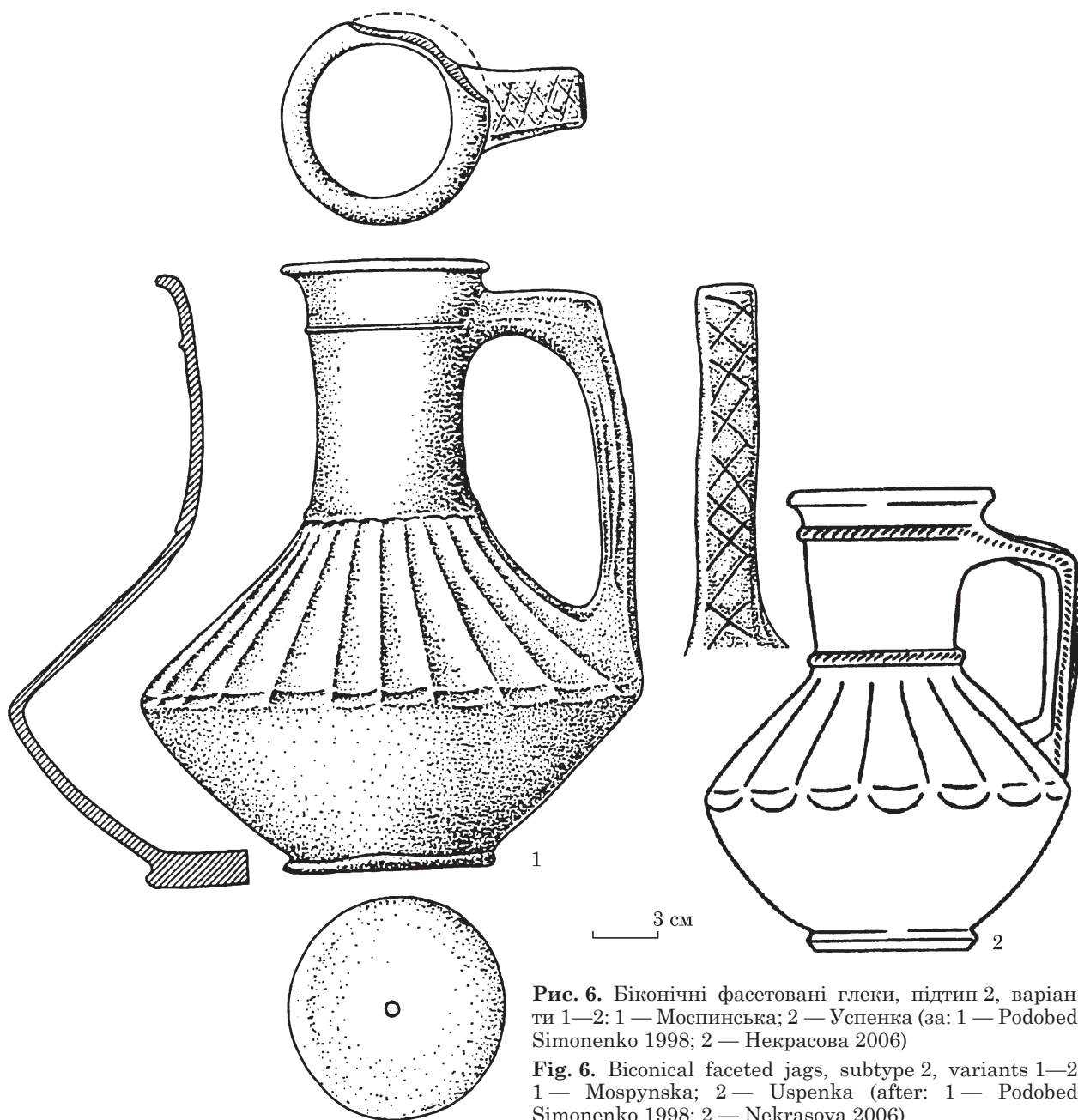

Рис. 6. Біконічні фасетовані глеки, підтип 2, варіанти 1—2: 1 — Моспинська; 2 — Успенка (за: 1 — Podobed, Simonenko 1998; 2 — Некрасова 2006)

Fig. 6. Biconical faceted jags, subtype 2, variants 1—2: 1 — Mospynska; 2 — Uspenka (after: 1 — Podobed, Simonenko 1998; 2 — Nekrasova 2006)

пу орнаментований гребінцем або зубчатим кільчатком однією лінією (рис. 10), а глек, що походить з поховання 2 Шишацького могильника, має більш округлий верхній валик і орнамент нанесений зубчатим штампом у вигляді двох паралельних ліній, відбитих на невеликій відстані, які додатково підкреслюють та оформлюють його (рис. 5: 4). З нижніми валиками цих глеків теж існують помітні відмінності: глек з Шишак має відтягнутий мотузкоподібний валик (рис. 5: 4), тоді як примірник з Дуб'ягів валика не має (рис. 10). Натомість — відбиток гребінчатого штампу у вигляді двох символічних паралельних ліній, між якими короткі зубчаті відбитки під кутом приблизно в 45 %, що достатньо яскраво імітує мотузкоподібний відтягнутий валик. Верхня частина тулубу у обох екземплярів теж має відмінності: шишацький

екземпляр має слабо виділені трапецієвидні сегменти — вони тут підкреслюються подвійними паралельними гребінчастими вдавленнями, а екземпляр з Дуб'ягів має досить чітко виділені сегменти, ребра між якими виділені одинарною гребінчатою лінією. Фасетки обох екземплярів теж мають особливості: у глека з Шишак порівняно слабо зрізані напівфасетки у верхній частині, підкреслені по контуру кільчастими вдавленнями та символічні зображення нижніх їх частин, до того ж зміщених відносно верхніх (рис. 5: 4); глек з Дуб'ягів на місці фасеток має вузькі зрізані смуги теж по контуру виділені кільчатком (рис. 10). Ручка глека з Дуб'ягів також прикрашена за допомогою кільчатого штампу або гребінки (рис. 10).

Яскравим прикладом подальшого розвитку декору «лівобережного» типу глеків може слу-

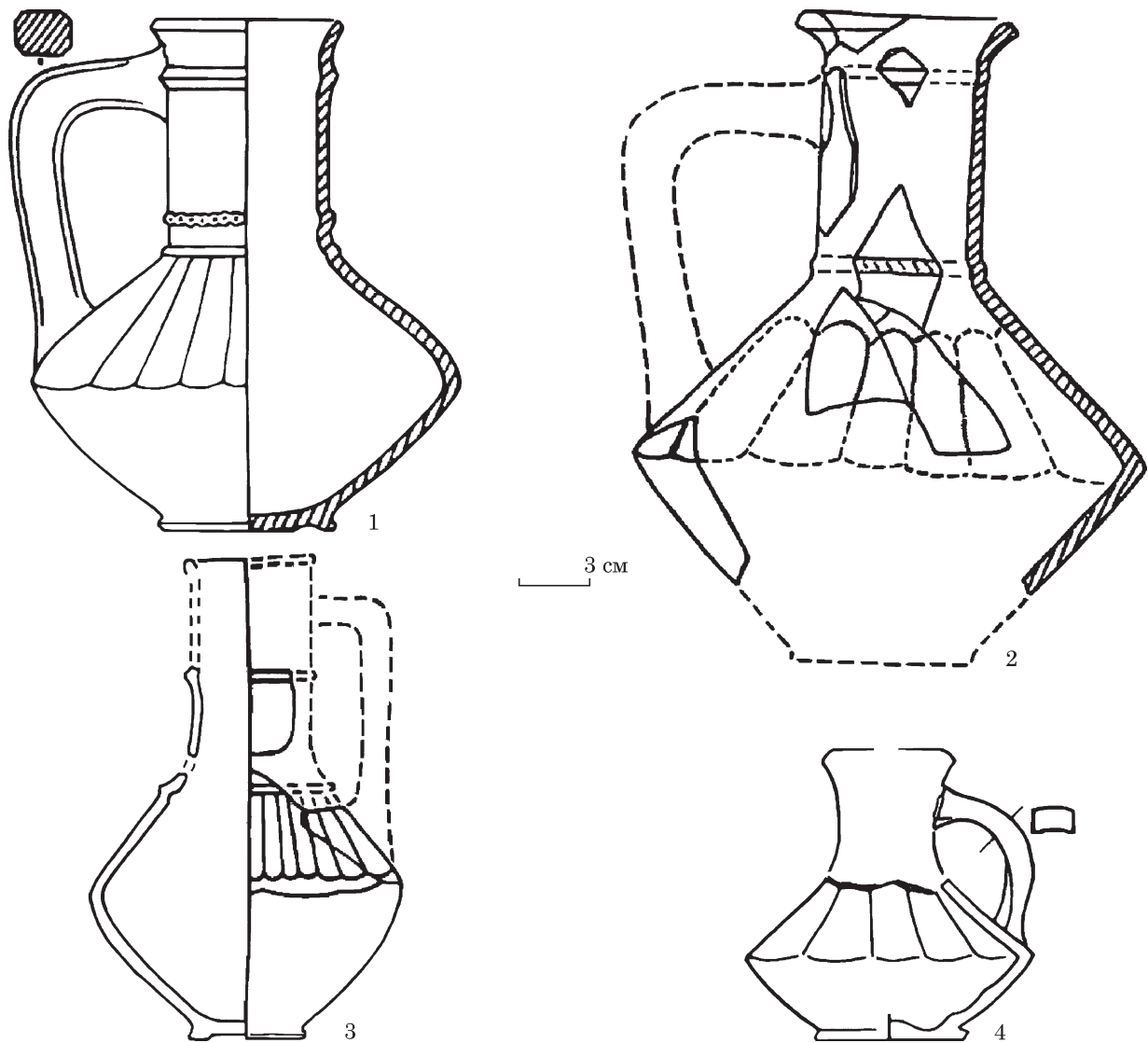

Рис. 7. Біконічні фасетовані глеку, підтип 3, варіант 1: 1, 3 — Рідний Край; 2 — Соколове II; 4 — Боромля 1 (за: 1—3 — Петренко 1991; 4 — Некрасова 2006)

Fig. 7. Biconical faceted jugs, subtype 3, variant 1: 1, 3 — Ridnyi Krai; 2 — Sokolove II; 4 — Boromlia 1 (after: 1—3 — Petrenko 1991; 4 — Nekrasova 2006)

жити екземпляр, який походить з поховання, виявленого в с. Воронинці (рис. 9: 1). Зміни, які можна прослідкувати в декорі цього екземпляру є ще більшими. Так, верхній та нижній валики виконані виключно за допомогою гончарного круга та гончарного ножа; вони мають відносно менший розмір, а будь-які спроби символічного зображення мотузка відсутні. Верхня частина тулуба практично не має зрізів трапецевидної форми (вертикальних фасеток), їх імітує відбиток кільцатого штампу, причому верхня лінія зображених сегментів вже не пряма, а напівкругла. Практично аналогічною імітацією є і зображення за допомогою кільцатого штампу мигдалеподібних (горизонтальних) фасеток на екземплярі з Воронинців. Процес змін, який можна спостерігати, на нашу думку, можна охарактеризувати в даному випадку, як спрощення всієї орнаментальної схеми, насамперед відносно засобів її втілення. Водночас

сама концепція поки залишається більш-менш сталою, на користь чого свідчить наявність всіх основних елементів декору цього типу виробів, хоча б і у якості символічних зображень.

Причини зафіксованих змін поки не достатньо зрозумілі, проте їх швидкість за цей короткий час (50—70 років) не викликає зауважень.

Не викликає заперечень стилістична і значною мірою технологічна близькість декоративного оформлення зазначеної групи глеків, не зважаючи на помітні індивідуальні особливості кожного розглянутого екземпляру. З метою виокремлення таких особливостей ми пропонуємо класифікацію біконічних фасетованих глеків на основі елементів їх декору.

Класифікація біконічних фасетованих глеків. Усі фасетовані глеку з біконічним тулубом в нашій роботі ми відносимо до одного типу. В залежності від орнаментальних особливостей пропонуємо розділити їх на п'ять під-

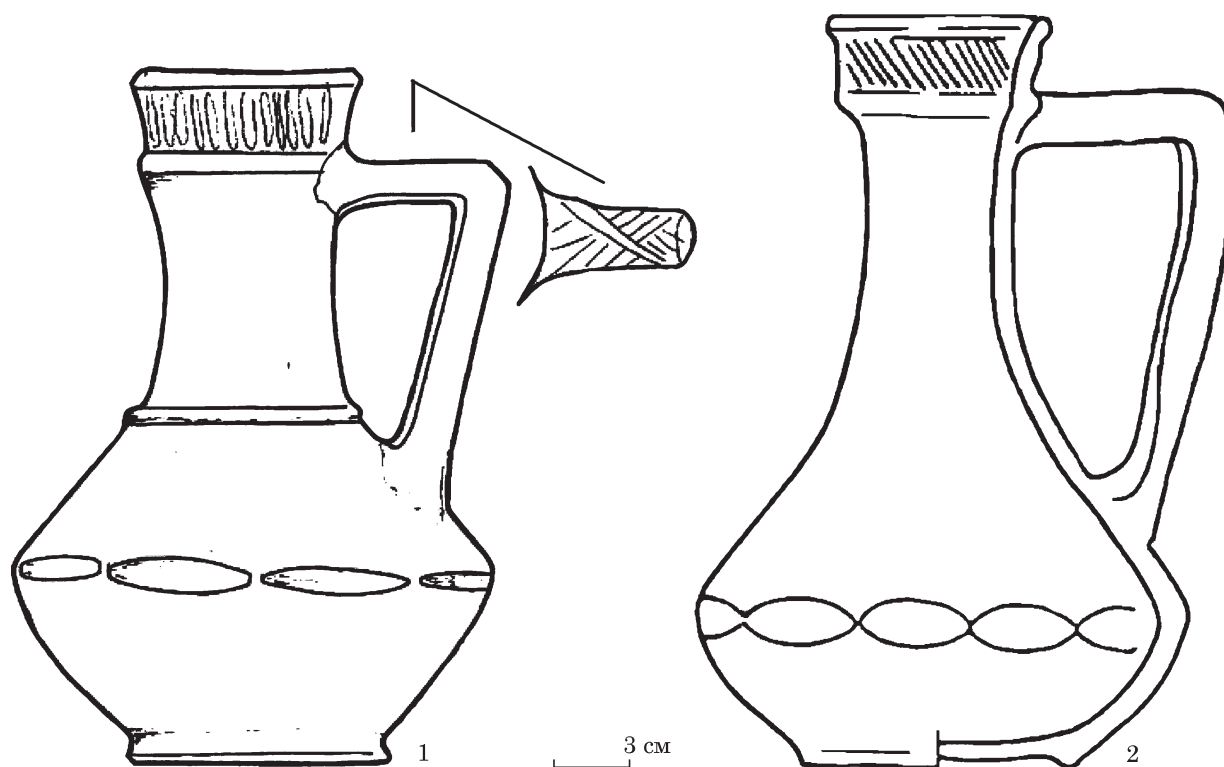

Рис. 8. Біконічні фасетовані глеки, підтип 4: 1, 2 — Жовніне (за: Петраускас, Цындровская 2002; Рутковская 1979)

Fig. 8. Biconical faceted jags, subtype 4: 1, 2 — Zhovnyne (after: Petrauskas, Tsyndrovskaja 2002; Rutkovskaja 1979)

типів, опис яких подаємо нижче. В свою чергу, підтипи можуть бути поділені на два варіанти в залежності від ширини горла до його висоти: 1) вузькогорлі (з високою шийкою, яка перевищує діаметр вінець); 2) широкогорлі (висота шийки менше або дорівнює діаметру вінець).

Підтип 1. Вертикальні фасетки по верхній частині тулубу та горизонтальні мигдалеподібні фасетки по його ребру. В окремих випадках обидва типи фасеток додатково підкреслюються кільцатим орнаментом по контуру. Вінця Г-подібні, відігнуті назовні або прямі. Шийка декорована неналіпними валиками, на більшій частині двома, прикрашеними косими насічками або мають шнуроподібний вигляд. На одному глеку з Шишак присутній один валик в верхній частині горла (рис. 2: 4), ще один (Суми-Сад) замість валиків має випуклості (рис. 5: 2). Додатковий декор зустрічається: 1) між вінцями та верхнім валиком; 2) нижній частині тулубу; 3) ручках. Найчисельніша та найбільш географічно поширена група (рис. 2—5).

Цей підтип поділяється на два варіанти: 1) вузькогорлі (рис. 2—4) та 2) широкогорлі (рис. 5: 1—3).

Підтип 2. Вертикальні фасетки по верхній частині тулубу та горизонтальні фасетки напівмигдалеподібної форми. Вінця відігнуті назовні. Шийка декорована одним або двома валиками з насічками або без них. Додатковий декор зустрічається по ребру ручки. Порівняно нечисельний підтип: нараховує 4 примірники,

два з яких належать до варіанту 1 (вузькогорлих; рис. 6: 1; рис. 10) і два — до варіанту 2 (широкогорлих; рис. 5: 4; 6: 2).

Підтип 3. Вертикальні фасетки по верхній частині тулубу. Вінця відігнуті назовні. Шийка декорована неналіпними валиками в кількості 2 або 3 (в зв'язку з повною відсутністю шийки в одного з відомих глеків цього варіанту можна припускати наявність одного валику або навіть їх відсутність). Валики декоровані насічками або пальцевими заціпами. Додатковий декор на відомих примірниках не зафіксований. Кількість — 4 примірники. Попередньо всі примірники віднесені до варіанту 1 (вузькогорлих; рис. 7: 1—4), хоча примірник з Боромлі 1 (рис. 7: 4), теоретично може належати до варіанту 2.

Підтип 4. Горизонтальні мигдалеподібні фасетки по ребру тулуба. Вінця відігнуті назовні. Шийка декорована одним або двома неналіпними валиками. Верхня частина шийки між верхнім валиком та вінцями має додатковий декор. Додатковий декор фіксується також на верхній частині ручки одного з глеків. Кількість примірників — 2. Обидва належать до вузькогорлих глеків та походять з Жовніна (ур. Біленкові Бурти; рис. 8: 1, 2).

Підтип 5. Відомі на сьогодні екземпляри глеків не мають ні вертикальних ні горизонтальних фасеток. Натомість контури обох видів цього декору нанесені за допомогою кільцатка або зубчатого штампу. Вінця відігнуті назовні.

Рис. 9. Біконічні фасетовані глеки, підтип 5: 1 — Воронинці; 2 — Шишаки (за: 1 — Мокляк 1998; 2 — рис. Т. Менчинської)

Fig. 9. Biconical faceted jags, subtype 5: 1 — Voronyntsi; 2 — Shyshaky (after: Mokliak 1998; 2 — drawing by T. Menchynska)

Шийка орнаментована двома валиками. Представлений двома екземплярами: з Воронинців та Шишак (поховання 16; рис. 9: 1, 2).

За межами запропонованої схеми залишився один глек, відомий нам, нажаль, лише за фотографічним зображенням, проте який без сумніву відноситься до фасетованих глеків Дніпровського Лісостепового Лівобережжя (рис. 11). Цей примірник було виявлено поряд з іншим посудом черняхівської культури під час грабунку Шишацького могильника. Процес активно тривав до 2009 р. В результаті контактів з місцевим населенням вдалося отримати серію фотографій посуду з Шишацького могильника. Доля самих речей на сьогодні невідома. Проте даний примірник цікавий нам, насамперед, тому, що надає поки єдиний відомий приклад оригінального використання такого елемента як фасетування. Ребро округло-біконічного тулубу цього примірника має крупні грубо зрізані мигдалеподібні фасетки з проміжками між ними; нижня частина конічного горла має своєрідний манжет 4—5 см висотою вкритий вертикальними підпрямокутними зрізами; верхня частина ручки переходить на горло у вигляді сильно виступаючих частин, що створюють подобу валика та мають додаткове горизонтальне фасетування у вигляді зрізів видовжено-мигдалеподібної форми, краї яких торкаються один одного; під манжетом на стику горла і тулубу фіксується частина невеликого валика.

Велика тріщина на місці з'єднання нижньої частини ручки та тулубу утворилася, вірогідно, під час випалювання, що може свідчити про

його не використання у побуті (рис. 11). Цей брак, а також своєрідний грубий декор та відсутність лискування поверхні, можуть вказувати і на те, що глек міг з самого початку виготовлятися з метою вміщення до супровідного набору посуду в якомусь із поховань Шишацького могильника, а не для використання живими носіями культури. Оскільки такий декор зафіксований тільки в одного примірника, фізичне розташування якого невідоме, ми не виділяємо сьогодні його в окремий підтип, хоча і подаємо всю наявну інформацію.

Запропонована типологія декору в межах практично одного типу глеків може вказувати на кілька моментів. Основним підтипом, з огляду на кількість екземплярів, є перший. Інші чотири можуть свідчити про зміни в основних деталях, якими ми вважаємо обидва види фасеток. Ці зміни, загалом, вказують на деяке спрощення виконання деталей (мигдалеподібні фасетки перетворюються на напівокруглі (підтип 2); або зникають зовсім (підтип 3); зникають вертикальні фасетки (підтип 4); фасетки виконуються тільки умовно за допомогою коліщатого орнаменту (підтип 5). Такі зміни, з огляду на відносно короткий хронологічний період побутування, можуть не свідчити про якийсь поступовий процес а бути одночасними разом з існуванням глеків 1 підтипу.

Хронологія. Питання хронології посуду черняхівської культури періодично з'являються в дослідженнях та є, з огляду на масовість та повсюдне поширення цієї категорії археологічного матеріалу, важливим та перспективним напрямком. Проте дослідження, присвячені ць-

Рис. 10. Глек, Дуб'яги (за: Горюнов 1971)

Fig. 10. Jag, Dubiahy (after: Goriunov 1971)

Рис. 11. Глек, Шишацький могильник, невідоме поховання (фотографія анонімного грабіжника могил)

Fig. 11. Jag, Shyshaky burial ground, unknown burial (photograph by an anonymous grave looter)

ому питанню, є порівняно нечисельними. Більшість з них пов'язані з матеріалами однієї, двох чи трьох пам'яток — в основному могильників і не поширюються на матеріали всієї культури чи, принаймні, географічно значної її частини (Шаров 1992). Не критикуючи самі роботи, маємо зазначити, що такий підхід створює іноді ситуації,

коли окремі категорії посуду (наприклад, через їх нечисленність на конкретній пам'ятці) взагалі не потрапляють до класифікації і лише частково враховуються в хронологічних студіях (напр.: Шаров 1992, с. 171). В наведеному прикладі йдеться якраз про глеки з трьох черняхівських могильників, які не класифікувалися у зв'язку з нечисленністю; натомість в дослідженні виділяється лише чотири категорії посуду: горщики, кубки та миски двох видів (Шаров 1992, с. 165, 171). У більшості робіт, присвячених хронології пам'яток, посуд (ліплений та зроблений на гончарному колі) використовується для кореляції поряд з іншими знахідками. Проте це використання досить обмежене та стосується як окремих типів посуду, так і окремих пам'яток (Щукин, Щербакова 1986, с. 201—202; Шаров 1992, с. 165, 171). І навіть з появою робіт, де в кореляційних таблицях посуд фігурує в значній кількості з помітного числа пам'яток (Гей, Бажан 1997), хронологія всього комплексу оригінального черняхівського посуду залишається у фрагментарному стані.

Досліджень же, присвячених посуду черняхівської культури як відносно самостійного хронологічного маркера, на сьогодні існує порівняно невелика кількість. Помітну роль в них в останні десятиліття почали займати фасетовані біконічні глеки.

Одним з перших досліджень, в яких звернули увагу на них як хронологічний індикатор стала робота М. Казанського та Р. Лего (Kazanski, Legoux 1988). Дослідники віднесли фасетовані глеки до двох хронологічних періодів існування черняхівської культури: 1) до фази II/III/IV, датованої з третьої чверті IV ст., віднесений біконічний фасетований глек з розширеною доргою шийкою (тип 6 за класифікацією Б. Магомедова; Kazanski, Legoux 1988, s. 28, pl. IV: 59); 2) до фази III/IV/V, датованої в межах останньої третини IV — першої половини V ст., віднесено

глеку типу 1 за класифікацією Б. Магомедова (Kazanski, Legoux 1988, s. 33, pl. V: 76). Відповідно, поява біконічних фасетованих глеків датується дослідниками від середини IV ст.

В. Подобед та О. Симоненко датують пізньосарматське поховання з Моспінської 350—380-х рр. н. е., залучаючи при цьому аналогії глеку з цього поховання виявлені на черняхівських та пізньосарматських пам'ятках Дніпровського Лісостепоного Лівобережжя (Podobed, Simonenko 1998, p. 105—107).

З датуванням фасетованих мисок та глеків, хоча і не біконічних, поданих в статті М. Казанського та Р. Лего в цілому погоджується А. Левинський в своїй публікації матеріалів могильника черняхівської культури Лазо (Слободзія-Кішкерень; Левинский 1999, с. 163).

Датування фасетованих канельованих глеків зацікавило і Б. Магомедова. У своїй фундаментальній роботі, присвяченій черняхівській культурі, дослідник зазначає, що такі глеку разом із вазами «лівобережного» типу виникають на території сучасної Східної України а після 375 р. (тобто, приходу гунів) були перенесені якоюсь групою населення на Дунай. Комплекси з глеками в межах Дніпровського Лісостепоного Лівобережжя дослідник датує в межах 350—420/430 рр. н. е. (Магомедов 1999, с. 43; 2001, с. 59). Загалом з таким хронологічним відтинком побутування канельованих глеків погоджується у своїй роботі і О. Петраускас (2008, с. 92).

Найдокладнішою роботою, присвяченою фасетованому посуду черняхівської культури на сьогодні є стаття Е. Шультце та Б. Строченя. До роботи дослідниками залучено 65 комплексів поховань на могильниках Черняхів — Синтана-де-Муреш, в яких містився посуд, орнаментований овальними фасетками: миски, глеку, кубки та кухлі. Відповідно, до цієї роботи увійшла і значна частина глеків, які залучені нами до своєї роботи. Комплекси, що мають вузьке датування, віднесені до фінального етапу черняхівської культури. Водночас, дослідники зазначають, точної інформації щодо появи такого посуду тільки з початком Великого переселення народів на сьогоднішній день не існує. Проте, як хронологічний індикатор фасетовані форми посуду можуть використовуватись, позначаючи хронологічний період в межах кінця IV — початку V ст. Верхньою датою їх існування пропонується вважати друге десятиліття V ст. н. е. (Schultze, Strocen 2008, S. 331—332). Таке датування фасетованого овалом посуду, в тому числі і одноручних глеків, є зараз найбільш вузьким та конкретним.

В цілому ми пристаємо до думки щодо датування канельованих біконічних глеків, висловлених у роботі Е. Шультце та Б. Строченя (Schultze, Strocen 2008, S. 331—332; Строчень, Шультце 2010, с. 63—64).

Процеси, які викликали появу саме такого виду декору цього типу черняхівських одноручних глеків зараз залишаються достеменно

нез'ясованими. Цікава думка була висловлена Б. Магомедовим, який вважає їх імітацією ранньовізантійських металевих глеків, поєднаних з традиційними формами посуду вельбарської культури (Магомедов 1999, с. 39—40).

Отже, фасетовані глеку з біконічним тулубом на території Дніпровського Лісостепоного Лівобережжя становлять достатньо помітну та репрезентативну групу, яка є порівняно вузько датованою та може маркувати поряд з іншими хронологічними індикаторами, фінальний етап черняхівської культури в регіоні. Водночас група цих гончарних виробів демонструє широкий технічний спектр у виготовленні, зокрема декорі. Таке різноманіття з одного боку передає образ одного виробу, з іншого може свідчити про відсутність стандартизації у методах їх передачі (на сьогодні нам невідомі знахідки двох однакових виробів цього типу).

КАТАЛОГ ЗНАХІДОК БІКОНІЧНИХ ФАСЕТОВАНИХ ГЛЕКІВ ДНІПРОВСЬКОГО ЛІСОСТЕПОВОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ, ІНФОРМАЦІЯ ТА ЗОБРАЖЕННЯ ЯКИХ МІСТЯТЬСЯ В РОБОТІ

1. Боромля 1 (с. Боромля, Сумська обл.). Могильник черняхівської культури. Поховання 2. Орієнтоване по вісі північ—південь, головою на північ. Склад поховання: п'ять горщиків, три миски, невеликий глек (Некрасова 2006, с. 93, рис. 13: 9—18). Глек — діаметр тулуба — бл. 12,5 см; приблизна висота — 12,5 см (рис. 1: 1; 7: 4).

2. Воронинці (с. Воронинці, Оржицький р-н, Полтавська обл.). Випадково виявлене поховання черняхівської культури. Поховання зруйноване. Орієнтація (зі слів місцевих жителів) головою у східному напрямку. Склад поховання: мідна ремінна пряжка, уламок залізного ножа, чотири миски, два кубки, горщик-урна, глек (Мокляк 1998, с. 92—93, рис. 1—2; Абашина, Магомедов, Рейда 2019, рис. 36: 8). Глек — діаметр тулубу — 12,5 см; висота — 17,2 см (рис. 1: 2; 9: 1).

3. Воскресенське 1 (с. Воскресенське, Варвинський р-н, Чернігівська обл.). Могильник черняхівської культури. Поховання 2. Орієнтоване по вісі північ—південь. Зруйноване. Склад поховання: чотири горщики, столова ваза, дві миски, глек та кубок (Жаров, Терпиловський 2011, с. 170—172). Глек — діаметр тулубу — 26,7 см; висота — бл. 30 см (рис. 1: 3; 3: 3).

4. Війтенки 1 (с. Війтенки, Богодухівський р-н, Харківська обл.). Могильник черняхівської культури. Поховання 260. Орієнтоване по вісі північ—південь з відхиленням за азимутом у 330. Зруйноване. Із західного, північного і південного боків знаходиться підбій. Зі східного — сходинка. Склад поховання: кістки дрібної рогатої худоби, кістки цілої курки з яйцем, бронзова пластина, бронзовий виріб, скляний виріб, виріб з білого металу, бронзова пряжка, бронзова фібула, роговий гребінь, бронзова голка, залізне шило, три скляні келихи, світлоглиняна амфора, чотири миски, п'ять горщиків, ваза, келих, одноручний глек (Гогунська, Руснак 2024, с. 223—225, рис. 11—12). Глек — діаметр тулубу — 23,2 см; висота — 25,6 см (Гогунська, Руснак 2024, рис. 11: 10) (рис. 1: 4; 2: 3).

5. Горішні Плавні (Кременчуцький р-н, Полтавська обл.). Випадкова знахідка 1914 р. тулубу одно-

ручного глека. Глек: висота збереженої частини — 18 см, діаметр тулубу — 21 см (Рудинський 1928, с. 26, Таб. V. 14; Луговий, Ткаченко 2003, с. 75—76). Глек (рис. 1: 5; 4: 1).

6. Дуб'яги (с. Дуб'яги, Зіньківський р-н, Полтавська обл.). Випадково виявлене поховання черняхівської культури. Поховання зруйноване. Орієнтація головою на північ. До складу поховання входили: три горщики, миска відкритого типу, кухоль, амфора, чорнолискований одноручний глек (Горюнов 1971, с. 5, рис. 11—13; Абашина, Магомедов, Рейда 2019, рис. 11—12). Глек (рис. 1: 6; 10).

7. Жовнине (ур. Біленкові Бурти) (с. Жовнине, затоплене водами Кременчуцького водосховища, Полтавська обл.). Моги́льник черняхівської культури. Глек зі зруйнованих поховань — діаметр тулуба — бл. 20 см; висота — бл. 30 см (Рутковская 1979, рис. 2: 14) (рис. 1: 7; 8: 2).

8. Жовнине (ур. Біленкові Бурти) (с. Жовнине, затоплене водами Кременчуцького водосховища, Полтавська обл.). Моги́льник черняхівської культури. Глек зі зруйнованих поховань — діаметр тулубу — 12,6 см; висота — 18,2 см (Петраускас, Цыдровская 2002, с. 11; рис. 6: 5) (рис. 1: 7; 8: 1).

9. Жовнине (ур. Біленкові Бурти) (с. Жовнине, затоплене водами Кременчуцького водосховища, Полтавська обл.). Моги́льник черняхівської культури. Глек зі зруйнованих поховань — діаметр тулубу — 14 см; висота — 14,5 см (Петраускас, Цыдровская 2002, с. 13; рис. 5: 2) (рис. 1: 7; 5: 1).

10. Кантемирівка (с. Кантемирівка, Полтавський р-н, Полтавська обл.). Курганний моги́льник. Курган 1. Підбій. Яма орієнтована по вісі північ—південь. Склад поховання: кістки та черепи курки та півня, кістки та череп вівці, одноручний глек, дві вази, шість мисок, три горщики, гребінь, гральний кубик, скляні гральні жетони (дев'ять), фрагмент залізного виробу, оковки та кільце з петлею виконані зі срібла (від дерев'яної чаші?), дві бронзові ремінні пряжки, золота каблучка, металеві прикраси взуття, маленькі бронзові пряжки та срібні наконечники зі срібла, три срібних місяцеподібних пластини (Рудинський 1930, с. 135—139). Глек (Schultze, Strocen 2008, Abb. 55: 6) (рис. 1: 8; 4: 4).

11. Коровинці (с. Коровинці, Недригайлівський р-н, Сумська обл.). Селище черняхівської культури. В 1923 р. під час копання колодязя виявлено «склад» посуду: шість горщиків, дві миски, чотири глека, амфора, два залізних кільця, чересло (Махно 1960, с. 45). Глек (Симонович 1964, рис. 24: 1; ред. Залізник 2005, рис. 13) (рис. 1: 9; 2: 1).

12. Моспинська (м. Моспине, Макіївський р-н, Донецька обл.). Курган. Катакомба. Орієнтована за віссю північний захід — південь. Склад поховання: окрема яма з двома повними скелетами лошат, залізний двосічний меч, бронзова заклепка, бронзова фібула, дві бронзових пряжки, округлий об'єкт з мергелю типу пряслиця, фрагмент залізного кільця, ліплений горщик, придонна частина посудини, гончарний одноручний глек (Podobed, Simonenko 1998, fig. 1—3). Глек діаметр тулуба — 25 см; висота — 29,5 см (Podobed, Simonenko 1998, fig. 3: 1) (рис. 1: 10; 6: 1).

13. Огурцеве (Стариця) (с. Огурцеве, колишній Вовчанський р-н, Харківська обл.). Селище черняхівської культури. Підйомний матеріал. Фрагмент біконічного фасетованого глека опублікований майже одночасно двома дослідниками — Б. Шрамком та Б. Зайцевим (Шрамко 1962, рис. 99: 1; Зайцев 1964, с. 45, рис. 1: 36). Місце знахідки в двох ви-

падках прив'язане до різних пунктів, а зображення фрагменту глека має власні особливості. Зображення, опубліковане Б. Шрамком є цілком достатнім (Шрамко 1962, рис. 99: 1) (рис. 14: 11; 4: 3).

14. Пронозівка (с. Пронозівка, Глобинський р-н, Полтавська обл.). Випадково виявлене поховання. Орієнтоване на північ. Склад: горщик, ваза, одноручний глек (Кракало, Порубай 1988, с. 30—31; Schultze, Strocen 2008, s. 316, Abb. 66). Глек (Schultze, Strocen 2008, Abb. 66: 2) (рис. 1: 12; 3: 4).

15. Рідний Край (с. Рідний Край, Золочівський р-н, Харківська обл.). Моги́льник черняхівської культури. Поховання 1. Кремація. Склад поховання: ліплений горщик (урна), миска, жовтолискований глек (Петренко 1991, с. 11, рис. 4: 1—3). Глек (Петренко 1991, рис. 4: 3) (рис. 1: 13; 7: 3).

16. Рідний Край (с. Рідний Край, Золочівський р-н, Харківська обл.). Моги́льник черняхівської культури. Поховання 13. Орієнтоване по вісі схід—захід. Зруйноване. Склад поховання: чотири миски, ліплений і зроблений на гончарному крузі горщики, чорнолискований глек (Петренко 1991, с. 15—16, рис. 9: 8—15). Глек (Петренко 1991, рис. 9: 12) (рис. 1: 13; 7: 1).

17. Соколове II (Левівка) (с. Соколове, Зміївський р-н, Харківська обл.). Моги́льник черняхівської культури. Поховання 1. Орієнтоване по вісі схід—захід. Зруйноване. Склад поховання: срібна ремінна пряжка, гребінь, чотири миски, два горщики, мископодібна посудина, чорнолискований глек (Петренко 1991, с. 23—24, рис. 13). Глек (Петренко 1991, рис. 13: 9) (рис. 1: 14; 7: 2).

18. Соснова (с. Соснова, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл.). Моги́льник та селище черняхівської культури. Житло 2. Уламки чорнолискованого глека (Сикорський, Махно, Бузян 1983, с. 45, табл. 36) (рис. 1: 15; 2: 2).

19. Суми-Сад (м. Суми). Моги́льник черняхівської культури. Поховання 10. Орієнтоване по вісі північ—південь, головою на північ. Склад поховання: бронзова фібула, ремінна пряжка, гребінь, голка з гольником, намисто, підвіски, прясельце, три горщика, сім мисок, кубок, дворучний глек, одноручний глек (Гопкало 2008, рис. 15). Глек, висота — 15 см (Гопкало 2008, рис. 15: 51) (рис. 1: 16; 5: 2).

20. Суми (м. Суми). Моги́льник черняхівської культури. Поховання. Орієнтація невідома. Склад поховання: гребінь, чотири горщики, три миски, дворучний, одноручний глек (Богусевич 1960, с. 103—105). Глек — діаметр тулуба — 14 см; висота — 15 см (рис. 1: 17; 5: 3).

21. Успенка (с. Успенка, Буринський р-н, Сумська обл.). Моги́льник черняхівської культури. Глек зі зруйнованих поховань (Некрасова 2006, рис. 43: 4) (рис. 1: 18; 6: 2).

22. Успенка (с. Успенка, Буринський р-н, Сумська обл.). Моги́льник черняхівської культури. Поховання 29. Орієнтоване на північ. Зруйноване, пограбоване. Склад: глек, висота — 31 см (Некрасова 2006, с. 101, рис. 44: 7) (рис. 1: 18; 3: 2).

23. Успенка (с. Успенка, Буринський р-н, Сумська обл.). Моги́льник черняхівської культури. Поховання 1619. Орієнтоване на Північ з відхиленням в західному напрямку. Зруйноване. Склад: кістки тварини (коза / вівця), залізний ніж, бронзова голка, шило, ремінна пряжка, чотири горщика, три миски, триручна ваза, глек (Некрасова 2006, с. 103, рис. 49). Глек (Некрасова 2006, с. 103, рис. 49: 11) (рис. 1: 18; 3: 1).

24. Шишаки (сmt Шишаки, Миргородський р-н, Полтавська обл.). Моги́льник черняхівської культу-

ри. Поховання 115. Орієнтоване на захід з південним відхиленням. Склад: дві ремінні пряжки (мідна і срібна), залишки гребня, горщик, дві миски, ваза, скляний конічний кубок, глек (Рейда, Гейко, Сапегін 2016, с. 20—28, рис. 2—3; 2017, с. 210, рис. 1; 2018, с. 87; Reida, Heiko, Sapiehin 2024, р. 236, fig. 7; 7). Глек: діаметр тулуба — 14 см; висота — 17 см (Рейда, Гейко, Сапегін 2016, рис. 3) (рис. 1: 19; 2: 4).

25. Шишаки (сmt Шишаки, Миргородський р-н, Полтавська обл.). Могильник черняхівської культури. Поховання 2. Орієнтоване на північ із західним відхиленням. Зруйноване кар'єром, пограбоване. Склад: фрагменти вінець горщика та одnorучного глеку, частина гагатового браслету, склопастова намістина, фрагменти кістяного гребня. Глек (рис. 1: 19; 5: 4).

26. Шишаки (сmt Шишаки, Миргородський р-н, Полтавська обл.). Могильник черняхівської культури. Поховання 16. Орієнтоване на північ. Склад: два одnorучні глеку, три миски, три горщики, скляний кубок, бронзові фібула, пряжка, голка та ніж, залізний ніж та кістяний гребінь. Глек — діаметр тулуба — 21,2 см; висота — 24,3 см (рис. 1: 19; 9: 2).

27. Шишаки (сmt Шишаки, Миргородський р-н, Полтавська обл.). Могильник черняхівської культури. Поховання 70. Кремація. Склад: два горщика, миска, глек. Фрагмент глека (Рейда, Гейко, Сапегін 2018, с. 87) (рис. 1: 19; 4: 2).

28. Шишаки (сmt Шишаки, Миргородський р-н, Полтавська обл.). Могильник черняхівської культури. Зруйноване поховання. Глек виявлено під час пограбування могильника до 2009 р. разом з групою іншого керамічного посуду за невідомих обставин. Отримана фотографія знахідки. Точне місце знахідки та сучасний її стан та розташування невідомі. Глек: висота від 20 до 25 см (рис. 1: 19; 11).

ЛІТЕРАТУРА

- Абашина, Н. С., Магомедов, Б. В., Рейда, Р. М. 2019. *Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області*. Київ: ІА НАН України.
- Богусевич, В. А. 1960. Погребение черняховской культуры в г. Сумы. *Краткие сообщения ИА АН УССР*, 10, с. 103-105.
- Гей, О. А., Бажан, И. А. 1997. *Хронология эпохи «готских походов» (на территории Восточной Европы и Кавказа)*. Москва: ИА РАН.
- Гогунська, В. К., Руснак, В. В. 2024. Методика дослідження зруйнованих поховань та досвід реконструкції процесу руйнації (на прикладі поховання 260 могильника черняхівської культури Війтенки). В: Скиба, А. В. (ред.). *Імперії і варвари. Збірник наукових праць до 80-річчя від дня народження О. М. Приходнюка*. Київ: ІА НАН України, с. 197-226.
- Гопкало, О. В. 2008. *Бусы и подвески черняховской культуры*. Киев: ИА НАН Украины.
- Горюнов, Е. А. *Отчёт о работе Днепропетровского левобережного отряда ЛОИА АН СССР в 1971 году*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1971/57.
- Жаров, Г. В., Терпиловський, Р. В. 2011. Нові пам'ятки черняхівської культури у межиріччя Удаю і Сули. *Оіум*, 1: Черняхівська культура: матеріали досліджень, с. 166-177.
- Зайцев, Б. П. 1964. Новые материалы черняховской культуры бассейна Северского Донца и Псла. В: Рыбаков, Б. А., Сымонович, Э. А. (ред.). *Древности эпохи сложения восточного славянства*. Материалы и исследования по археологии СССР, 116. Москва: Наука, с. 44-52.
- Залізник, Л. Л. (ред.). 2005. *Археологія України: курс лекцій. Навчальний посібник*. Київ: Либідь.
- Кракало, И. В., Порубай, А. Б. 1988. Новые археологические материалы в коллекции Кременчугского историко-краеведческого музея. В: *Охрана и исследование памятников археологии Полтавщины. [Первый] Областной научно-практический семинар (22—23 января 1988 г.). Тезисы докладов и сообщений*. Полтава, с. 30-31.
- Левинский, А. Н. 1999. Лазо — могильник финальной фазы черняховской культуры в Молдове. *Stratum plus*, 4, с. 121-166.
- Луговий, Р. С., Ткаченко, О. М. 2003. Археологічні знахідки з Кременчугщини у збірці Полтавського краєзнавчого музею. *Археологічний літопис Лівобережної України*, 2, с. 72-80.
- Магомедов, Б. В. 1973. До вивчення черняхівського гончарного посуду. *Археологія*, 12, с. 80-87.
- Магомедов, Б. В. 1999. К истории финального этапа черняховской культуры. В: Гладких, М. І. (ред.). *Сто лет черняховской культуре*. Киев: Товариство археології та антропології, с. 39-47.
- Магомедов, Б. 2001. *Черняховская культура. Проблема этноса*. Lublin: UMCS.
- Махно, Е. В. 1960. Памятники черняховской культуры на территории УССР (материалы к составлению археологической карты). В: Рыбаков, Б. А. (ред.). *Черняховская культура*. Материалы и исследования по археологии СССР, 82. Москва: АН СССР, с. 9-83.
- Мокляк, В. О. 1998. Поховання черняхівської культури в с. Воронинці Оржицького району. *Археологічний літопис Лівобережної України*, 1—2, с. 92-93.
- Некрасова, А. Н. 2006. Памятники черняховской культуры Днепропетровского Левобережья. В: Терпиловський, Р. В. (ред.). *Готы и Рим*. Киев: Стило, с. 87-200.
- Петраускас, О. В., Цыдровская, Л. А. 2002. *Находки черняховской культуры вблизи Жовнино (коллекция фондов Института археологии, г. Киев)*. Киев.
- Петраускас, О. В. 2008. Хронология некоторых типов гончарных кувшинов черняховской культуры лесостепной Украины. В: Карнап-Борнхайм, К. (ред.). *Древности Центральной и Восточной Европы эпохи римского влияния и переселения народов*. Калининград: Янтарный сказ, с. 88-103.
- Петренко, Е. Н. 1991. Новые могильники черняховской культуры в бассейне Северского Донца. В: *Археология славянского Юго-Востока*. Материалы к межвузовской научной конференции. Воронеж: ВГПУ, с. 10-26.
- Петров, В. П. 1964. Черняховский могильник (По материалам раскопок В. В. Хвойко в 1900—1901 гг.). В: Рыбаков, Б. А., Сымонович, Э. А. (ред.). *Древности эпохи сложения восточного славянства*. Материалы и исследования по археологии СССР, 116. Москва: Наука, с. 53-117.
- Рейда, Р. Н., Гейко, А. В. 2014. Кувшины «левобережного» типа. *Верхнедонской археологический сборник*, 6, с. 379-385.
- Рейда, Р. М., Гейко, А. В., Сапегін, С. В. 2016. Поховання 115 Шишацького могильника зі скляним орнаментованим кубком. *Оіум*, 5: Черняхівська культура: до 85-річчя від дня народження І. С. Винокура, с. 20-28.
- Рейда, Р. М., Гейко, А. В., Сапегін, С. В. 2017. Реконструкція ременів з поховання 115 Шишацького

могильника черняхівської культури. *Археологія і давня історія України*, 1 (22), с. 210-215.

Рейда, Р. М., Гейко, А. В., Сапегін, С. В. 2018. Глеки лівобережного типу із Шишацького могильника. В: Супруненко, О. Б. (ред.). *Старожитності Посуля. 100 років Лубенському краєзнавчому музею імені Г. Я. Стеллецького (1918—2018)*. Київ: ЦП НАН України і УТОПІК, с. 86-89.

Рудинський, М. 1928. *Археологічні збірки Полтавського державного музею*. Полтава: Полтава-Поліграф.

Рудинський, М. 1930. Кантамирівські могили римської доби. *Записки Всеукраїнського Археологічного комітету*, I, с. 127-158.

Рутковская, Л. М. 1979. Археологические памятники IV—V вв. в районе Кременчугского моря (Украина). *Slovenská archeológia*, XXVII, 2, s. 317-364.

Строценъ, Б. С., Шульце, Е. 2010. Фасетки як хронологічний індикатор. В: *Актуальні проблеми археології. Тези Міжнародної наукової конференції на пошану І. С. Винокура (м. Кам'янець-Подільський, 23—25 вересня 2010 р.)*. Тернопіль: Астон, с. 63-64.

Сымонович, Э. А. 1964. Орнаментация черняховской керамики. В: Рыбаков, Б. А., Сымонович, Э. А. (ред.). *Древности эпохи сложения восточного славянства*. Материалы и исследования по археологии СССР, 116. Москва: Наука, с. 270-361.

Симонович, Е. О. 1983. Черняхівська кераміка Подніпров'я. *Археологія*, 43, с. 26-42.

Сикорский, М. И., Махно, Е. В., Бузян, Г. Н. 1983. *Отчёт о работе Переяслав-Хмельницкой археологической экспедиции в 1983 году*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1983/157.

Шаров, О. В. 1992. Хронология могильников Ружичанка, Косаново, Данчены и проблема датировки черняховской керамики. В: Щукін, М. Б., Гей, О. А. (ред.). *Проблемы хронологии эпохи Латена и Римского времени. По материалам Первых Тихоновских чтений (Ленинград, 1988 г.)*. Санкт-Петербург: Ойум, с. 158-207.

Шрамко, Б. А. 1962. *Древности Северского Донца*. Харьков: ХГУ.

Щукін, М. Б., Щербакова, Т. А. 1986. К хронологии могильника Данчены. В: Рафалович, И. А. *Данчены. Могильник черняховской культуры III—IV вв. н. э.* Кишинёв: Штиинца, с. 177-219.

Kazanski, M., Legoux, R. 1988. Contribution à l'étude des témoignages archéologiques des Goths en Europe orientale à l'époque des Grandes Migrations: La chronologie de la culture de Černjahov récente. *Archéologie Médiévale*, XVIII, p. 7-53.

Petrauskas, O. V. 2003. Die Gräberfelder der Černjachov-Kultur von Kosanov und Gavrivovka — eine vergleichende Studie zu Chronologie, Bestattungssitten und ethnokulturellen Besonderheiten. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 83, s. 224-351. <https://doi.org/10.11588/berrgk.2003.1.87676>

Podobed, V. A., Simonenko, A. V. 1998. A Late Sarmatian Burial in the Central Donets Basin. *Communications Archaeologicae Hungariae*, p. 99-108. <https://doi.org/10.54640/CAH.1998.99>

Reida, R. M., Heiko, A. V., Sapiehin, S. V. 2024. The Dnipro Left Bank Forest-Steppe Region in the Hunnic Period. *Archaeologia Polona*, 62, p. 225-241. <https://doi.org/10.23858/APa62.2024.3595>

Schultze, E., Strocen, B. 2008. Keramik mit ovalen Facetten. Eine Untersuchung zur Chronologie der Černjachov-Kultur. *Eurasia Antiqua: Zeitschrift fuer die Archäologie Eurasiens*, 14, s. 267-332.

REFERENCES

Abashyna, N. S., Mahomedov, B. V., Reida, R. M. 2019. *Pam'iatky cherniakhivskoi kultury Poltavskoi oblasti*. Kyiv: IA NAN Ukrainy.

Bogusevich, V. A. 1960. Pogrebenie cherniakhovskoi kultury v g. Sumy. *Kratkie soobshcheniia IA AN USSR*, 10, s. 103-105.

Gei, O. A., Bazhan, I. A. 1997. *Khronologiiia epokhi «gotikh pokhodov» (na territorii Vostochnoi Evropy i Kavkaza)*. Moskva: IA RAN.

Hohunska, V. K., Rusnak, V. V. 2024. Metodyka doslidzhenia zruinovanykh pokhovan ta dosvid rekonstruktsii protsesu ruinatsii (na prykladi pokhovannia 260 mohylnya cherniakhivskoi kultury Viitenky). In: Skyba, A. V. (red.). *Imperii i varvary. Zbirnyk naukovykh prats do 80-richchia vid dnia narodzhennia O. M. Prykhodniuka*. Kyiv: IA NAN Ukrainy, s. 197-226.

Gopkalo, O. V. 2008. *Busy i podveski cherniakhovskoi kultury*. Kiev: IA NAN Ukrainy.

Goriunov, E. A. *Otchet o rabote Dneprovskogo levoberezhnogo otriada LOIA AN SSSR v 1971 godu*. NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1971/57.

Zharov, H. V., Terpylovskiy, R. V. 2011. Novi pam'iatky cherniakhivskoi kultury u mezhrychchi Udaui i Suly. *Oium*, 1: Cherniakhivska kultura: materialy doslidzhen, s. 166-177.

Zaitsev, B. P. 1964. Novye materialy cherniakhovskoi kultury basseina Severskogo Donsa i Psla. In: Rybakov, B. A., Symonovich, E. A. (red.). *Drevnosti epokhi slozheniia vostochnogo slaviansstva*. Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR, 116. Moskva: Nauka, s. 44-52.

Zalizniak, L. L. (red.). 2005. *Arkheolohiia Ukrainy: kurs lektsii. Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Lybid.

Krakalo, I. V., Porubai, A. B. 1988. Novye arkheologicheskie materialy v kollektsii Kremenchugskogo istoriko-kraevedcheskogo muzeia. In: *Okhrana i issledovanie pamiatnikov arkheologii Poltavshchiny. [Pervyi] Oblastnoi nauchno-prakticheskii seminar (22—23 ianvaria 1988 g.)*. Tezisy dokladov i soobshchenii. Poltava, s. 30-31.

Levinskii, A. N. 1999. Lazo — mogilnik finalnoi fazy cherniakhovskoi kultury v Moldove. *Stratum plus*, 4, s. 121-166.

Luhovyi, R. S., Tkachenko, O. M. 2003. Arkheolohichni znakhidky z Kremenchuchchyny u zbirtsi Poltavskoho kraieznavchoho muzeiu. *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, 2, s. 72-80.

Mahomedov, B. V. 1973. Do vyvchennia cherniakhivskoho honcharnoho posudu. *Arkheolohiia*, 12, s. 80-87.

Magomedov, B. V. 1999. K istorii finalnogo etapa cherniakhovskoi kultury. In: Gladkikh, M. I. (red.). *Sto let cherniakhovskoi kulture*. Kyiv: Tovarystvo arkheologii ta antropologii, s. 39-47.

Magomedov, B. 2001. *Cherniakhovskaia kultura. Problema etnosa*. Lublin: UMCS.

Makhno, E. V. 1960. Pamiatniki cherniakhovskoi kultury na territorii USSR (materialy k sostavleniiu arkheologicheskoi karty). In: Rybakov, B. A. (red.). *Cherniakhovskaia kultura*. Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR, 82. Moskva: AN SSSR, s. 9-83.

Mokliak, V. O. 1998. Pokhovannia cherniakhivskoi kultury v s. Voronyntsi Orzhytskoho raionu. *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, 1—2, s. 92-93.

Nekrasova, A. N. 2006. Pamiatniki cherniakhovskoi kultury Dneprovskogo Levoberezhia. In: Terpilovskii, R. V. (red.). *Goty i Rim*. Kiev: Stilos, s. 87-200.

Petrauskas, O. V., Tsyndrovskaya, L. A. 2002. *Nakhodki cherniakhovskoi kultury vblizi s. Zhovnino (kollektsiia fondov Instituta arkheologii, g. Kiev)*. Kiev.

Petrauskas, O. V. 2008. Khronologiiia nekotorykh tipov goncharynykh kuvshinov cherniakhovskoi kultury lesostepnoi Ukrainy. In: Karnap-Bornkhaim, K. (red.). *Drevnosti Tsentralnoi i Vostochnoi Evropy epokhi rimskogo vliianiia i pereseleniia narodov*. Kaliningrad: Iantarnyi skaz, s. 88-103.

Petrenko, E. N. 1991. Novye mogilniki cherniakhovskoi kultury v basseine Severskogo Donsa. In: *Arkheologiiia slavianskogo Iugo-Vostoka*. Materialy k mezhvuzovskoi nauchnoi konferentsii. Voronezh: VGPU, s. 10-26.

Petrov, V. P. 1964. Cherniakhovskii mogilnik (Po materialam raskopok V. V. Khvoiko v 1900—1901 gg.). In: Rybakov,

B. A., Symonovich, E. A. (red.). *Drevnosti epokhi slozheniia vostochnogo slavianstva*. Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR, 116. Moskva: Nauka, s. 53-117.

Reida, R. N., Geiko, A. V. 2014. Kuvshiny «devoberezhnogo» tipa. *Verkhnedonskoi arkheologicheskii sbornik*, 6, s. 379-385.

Reida, R. M., Heiko, A. V., Sapiehin, S. V. 2016. Pokhovannia 115 Shyshatskoho mohylnya zi sklianim ornamentovanim kubkom. *Oium*, 5: Cherniakhivska kultura: do 85-richchia vid dnia narodzhennia I. S. Vynokura, s. 20-28.

Reida, R. M., Heiko, A. V., Sapiehin, S. V. 2017. Rekonstruktsiia remeniv z pokhovannia 115 Shyshatskoho mohylnya cherniakhivskoi kultury. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 1 (22), s. 210-215.

Reida, R. M., Heiko, A. V., Sapiehin, S. V. 2018. Hleky liboberezhnogo typu iz Shyshatskoho mohylnya. In: Suprunenko, O. B. (red.). *Starozhytnosti Posullia. 100 rokov Lubenskomu kraieznaucomu muzeiu imeni H. Ya. Steletskoho (1918—2018)*. Kyiv: TsP NAN Ukrainy i UTOPIK, s. 86-89.

Rudynskiy, M. 1928. *Arkheolohichni zbirkky Poltavskoho derzhavnogo muzeiu*. Poltava: Poltava-Polihraf.

Rudynskiy, M. 1930. Kantamyrivski mohyly rymaskoi doby. *Zapysky Vseukrainskoho Arkheolohichnoho komitetu*, I, s. 127-158.

Rutkovskaia, L. M. 1979. Arkheologicheskie pamiatniki IV—V vv. v raione Kremenchugskogo moria (Ukraina). *Slovenská archeológia*, XXVII, 2, s. 317-364.

Strotsen, B. S., Shultse, E. 2010. Fasetky yak khronolohichniy indykator. In: *Aktualni problemy arkheolohii. Tezy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii na poshanu I. S. Vynokura (m. Kam'ianets-Podilskiy, 23—25 veresnia 2010 r.)*. Ternopil: Aston, s. 63-64.

Symonovich, E. A. 1964. Ornamentatsiia cherniakhovskoi keramiki. In: Rybakov, B. A., Symonovich, E. A. (red.). *Drevnosti epokhi slozheniia vostochnogo slavianstva*. Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR, 116. Moskva: Nauka, s. 270-361.

Simonovich, E. O. 1983. Cherniakhivska keramika Podniprov'ia. *Arkheolohiia*, 43, s. 26-42.

Sikorskii, M. I., Makhno, E. V., Buzian, G. N. 1983. *Otchet o rabote Pereiaslav-Khmelnitskoi arkheologicheskoi ekspeditsii v 1983 godu*. NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1983/157.

Sharov, O. V. 1992. Khronologiia mogilnikov Ruzhichanka, Kosanovo, Dancheny i problema datirovki cherniakhovskoi keramiki. In: Shchukin, M. B., Gei, O. A. (red.). *Problemy khronologii epokhi Latena i Rimskogo vremeni. Po materialam Pervykh Tikhonovskikh chtenii (Leningrad, 1988 g.)*. Sankt-Peterburg: Oium, s. 158-207.

Shramko, B. A. 1962. *Drevnosti Severskogo Donsa*. Kharkov: KhGU.

Shchukin, M. B., Shcherbakova, T. A. 1986. K khronologii mogilnika Dancheny. In: Rafalovich, I. A. *Dancheny. Mogilnik cherniakhovskoi kultury III—IV vv. n. e.* Kishinev: Shtiintsa, s. 177-219.

Kazanski, M., Legoux, R. 1988. Contribution à l'étude des témoignages archéologiques des Goths en Europe orientale à l'époque des Grandes Migrations: La chronologie de la culture de Černjahov récente. *Archéologie Médiévale*, XVIII, p. 7-53.

Petrauskas, O. V. 2003. Die Gräberfelder der Černjachov-Kultur von Kosanovo und Gavrilovka — eine vergleichende Studie zu Chronologie, Bestattungssitten und ethnokulturellen Besonderheiten. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 83, s. 224-351. <https://doi.org/10.11588/bergrk.2003.1.87676>

Podobed, V. A., Simonenko, A. V. 1998. A Late Sarmatian Burial in the Central Donetsk Basin. *Communications Archaeologicae Hungariae*, p. 99-108. <https://doi.org/10.54640/CAH.1998.99>

Reida, R. M., Heiko, A. V., Sapiehin, S. V. 2024. The Dniro Left Bank Forest-Steppe Region in the Hunnic Period. *Archaeologia Polona*, 62, p. 225-241. <https://doi.org/10.23858/APa62.2024.3595>

Schultze, E., Strocen, B. 2008. Keramik mit ovalen Facetten. Eine Untersuchung zur Chronologie der Černjachov-Kultur. *Eurasia Antiqua: Zeitschrift fuer die Archäologie Eurasiens*, 14, s. 267-332.

R. Reida, A. Heiko, S. Sapiehin

DECOR OF FACETED JUGS OF THE CHERNYAKHIV CULTURE (the Case Study of the Dniro Left Bank Forest-Steppe Region)

Some type of ornamented one-handed jugs of the Chernyakhiv culture of the Dniro Left Bank Forest-Steppe Region is examined in the paper. These are biconical faceted jugs. 28 items of such objects discovered at 19 sites (burial grounds and settlements) were mapped and recorded. In addition to the Chernyakhiv burials, jugs of this type were also discovered in the Alans barrow graves.

The typology of these objects based on decorative elements is proposed. A total of 5 subtypes of jugs have been classified, each of which can be divided into 2 variants. The most common is subtype 1 of jugs. Subtypes 4 and 5 are much less common.

The issue of genesis of the decoration of the Chernyakhiv one-handed jugs remains currently unclear. It is interesting the opinion of Boris Magomedov who believes that this group is the imitation of early Byzantine metal jugs joined with traditional forms of Welbark culture. Other researchers also supported the opinion that such décor came from metal products.

These jugs come from the assemblages of the second half of the 4th — first third of the 5th century AD and can be used as chronological markers. Most of these items can be dated more narrowly: the late 4th — early 5th century AD and mark the final stage of the Dniro Left Bank Forest-Steppe Region.

Thus, faceted jugs with a biconical body on the territory of the Dniro Forest-Steppe Left Bank have formed a representative group which is relatively narrowly dated and can mark, along with other chronological indicators, the final stage of the Chernyakhiv culture in the region. At the same time, the group of these objects demonstrates a diverse technical spectrum in manufacturing, in particular in decoration. This, on the one hand, can convey the image of one item (for example, metallic), on the other hand, can indicate the cultural and aesthetic peculiarity of such jugs and, of course, the lack of standardization in the methods of display their image (today we are not aware of any finds of two identical products of this type).

Keywords: Chernyakhiv culture, jugs, facets, Dniro Left Bank Forest-Steppe Region, pottery decoration.

Одержано 15.04.2025

ГЕЙКО Анатолій, кандидат історичних наук, Комунальний заклад «Центр охорони та досліджень пам'яток археології» Полтавської обласної ради, Полтава, Україна.

Anatolii HEIKO, PhD, the Municipal Institution «Center for the Protection and Research of Archaeological Monuments» of the Poltava Regional Council, Poltava, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-9245-2252, e-mail: filoarh@ukr.net.

РЕЙДА Роман, кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

Roman REIDA, PhD, Institute of Archaeology, the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0001-7512-8074, e-mail: romanreyda@ukr.net.

САПЕГІН Сергій, вчитель історії (заслужений вчитель України), Полтавський ліцей Полтавської обласної ради, Полтава, Україна.

Serhii SAPIEHIN, History teacher (Honored Teacher of Ukraine), the Poltava Lyceum of the Poltava Regional Council, Poltava, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-9792-4327, e-mail: folium_sv@ukr.net.